

IJTIMOYIY TARBIYADA MAHALLANING O'RNI

Andijon davlat pedagogika insituti
Maktabgacha ta'lim fakulteti 1-bosqich 102-guruh talabasi
Saydullayeva Ma'rifatxon Lutfulla qizi

Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15226979>

Annotatsiya: Mahallaning pedagogik jihatdan o'rni ham katta. U maktablar, bog'chalar bilan hamkorlik qilib, ta'lim-tarbiyani yaxshilashda yordam beradi, bolalar va yoshlarning axloqiy tarbiyasida jamoa mas'uliyatini oshiradi. Bu jarayonda qadriyatlar, odob-axloq qoidalarini yosh avlodga o'rgatishda faol qatnashadi. Shu bilan birga, mahallaning boy an'anaviy tajribasi oila va jamiyatni birlashtirishda xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: maktab, pedagogik, mahalla, oila, bog'cha, tarbiya, axloq, odob, qoida.

Mahalla ijtimoiy tarbiyaning asosiy institutlaridan biri hisoblanadi. Chunki mahalla jamiyatning eng yaqin ijtimoiy muhitini tashkil etib, kishilarning, ayniqsa, bolalar va yoshlarning shaxsiy, ma'naviy-axloqiy shakllanishiga ta'sir qiladi. Mahallaning bu boradagi o'rni quyidagilar orqali aniqlanadi:

1. Mahalla — ijtimoiy tarbiyaning eng yaqin instituti

Mahalla nafaqat ma'muriy, balki odamlar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi ijtimoiy makondir. Uning ijtimoiy tarbiyada quyidagi o'rni bor:

Jamoaviy boshqaruv va tarbiya: Mahalla odamlarga jamoa ruhini singdiradi va fuqarolarni o'zaro yordamga chaqiradi. Bolalar va yoshlarda hamjihatlik hissi shakllanadi.

Mahalliy an'ana va qadriyatlarni singdirish: Bolalar mahalla orqali o'z madaniyati, urf-odatlarini va qadriyatlarini chuqur o'rganadi.

2. Mahallaning bolalar va yoshlarga tarbiyaviy ta'siri

Axloqiy tarbiyasi: Mahalladagi nuroniylar va jamoatchilik vakillari yoshlarga hayotiy tajribalari bilan ulkan ibrat ko'rsatadi.

Ijtimoiy moslashuvi: Mahalla yoshlarni jamoaviy tadbirlarga jalb etib, ularda ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradi. Masalan, xasharlar, tadbirlar yoki sport musobaqalari orqali jamoaviylik tuyg'usi shakllanadi.

Nazorati va qo'llab-quvvatlovi: Mahalla o'qishdan tashqari vaqtda yoshlarning bo'sh vaqtini samarali tashkil qilishda muhimdir. Yoshlarning nazoratsiz qolishini oldini oladi.

3. Mahalla — tarbiyaviy resurslar manbai

Mahallada quyidagi ijtimoiy tarbiyaviy resurslar mavjud:

Nuroniylar va ota-onalar kengashi: Ushbu kengashlar yoshlarda axloqiy-mehnat tarbiyasini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Masjid va madaniyat markazlari: Mahalladagi diniy va madaniy maskanlar yoshlarga ma'naviy tarbiya berish uchun ishlatiladi.

Mahalla faollari: Mahalla raisi va faollari yoshlar bilan shug'ullanib, ularning ijtimoiy muammolarini hal qilishga yordam beradi.

4. Mahallaning ijtimoiy muhit yaratishdagi roli

Mahalla bolalar va yoshlarga quyidagicha ta'sir ko'rsatadi:

Sog'lom muhit shakllantirish: Mahallaning ijtimoiy muhiti farzandlar tarbiyasiga bevosita ta'sir qiladi. Sog'lom muhit bolalarda o'ziga ishonch va ijobiy xulq-atvor shakllantiradi.

Oilaviy munosabatlarni qo'llab-quvvatlash: Mahalla ota-onalarga tarbiyaviy masalalarda yordam beradi va oilaviy ziddiyatlarning oldini olishga ko'maklashadi.

Bo'sh vaqtni tashkil qilish: Bolalar va yoshlarning sport, madaniy va ma'rifiy tadbirlarda ishtirok etishini ta'minlaydi.

5. Mahalla va ijtimoiy hamkorlik

Mahalla ijtimoiy tarbiya jarayonida ta'lim muassasalari, psixologlar va davlat organlari bilan yaqindan hamkorlik qiladi. Masalan:

Maktablar bilan hamkorlik: Bolalarning o'qish va intizomiga oid masalalarda maktab bilan hamkorlik qilib, tarbiyani yaxshilash.

Huquqni muhofaza qilish organlari bilan ishlash: Yoshlar orasida huquqbuzarlikning oldini olishda faol ishtirok etish.

Psixologik xizmatlar: Mahallada psixologik xizmatlarni tashkil etib, muammoli bolalar bilan ishlash.

"Ijtimoiy tarbiyada mahallaning o'rni" mavzusida bir qancha dolzarb fikrlar va tadqiqotlar mavjud. Mahalla – o'zbek jamiyatining an'anaviy va muhim ijtimoiy instituti bo'lib, u yosh avlodning tarbiyasi, ijtimoiylashuvi va qadriyatlarini o'rganishida muhim rol o'ynaydi.

Mahalla oila qadriyatlarini saqlash, jamiyatda axloqiy me'yorlarni mustahkamlash va ijtimoiy-iqtisodiy yordam ko'rsatish orqali aholini qo'llab-quvvatlaydi. Xususan, mahalla orqali ijtimoiy yordam taqsimlanadi, masalan, kam ta'minlangan oilalarga subsidiya ajratish, ishsizlarni ishga joylashtirish va yoshlar tarbiyasiga ko'maklashish kabi tadbirlar amalga oshiriladi.

Mahallaning pedagogik jihatdan o'rni ham katta. U maktablar, bog'chalar bilan hamkorlik qilib, ta'lim-tarbiyani yaxshilashda yordam beradi, bolalar va yoshlarning axloqiy tarbiyasida jamoa mas'uliyatini oshiradi. Bu jarayonda qadriyatlar, odob-axloq qoidalarini yosh avlodga o'rgatishda faol qatnashadi. Shu bilan birga, mahallaning boy an'anaviy tajribasi oila va jamiyatni birlashtirishda xizmat qiladi

Ijtimoiy tarbiyada mahallaning o'rni juda katta, chunki mahalla insonning ijtimoiy muhitining birinchi qismi hisoblanadi. Mahalla – bu aholining turmush tarzi, qadriyatlari, an'analari va jamiyatdagi ijtimoiy normalarni shakllantiradigan asosiy muhitdir.

Mahallaning ijtimoiy tarbiyada tutgan o'rni quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:

1. Qadriyatlar va an'analar: Mahalla jamiyatning an'anaviy qadriyatlarini o'zida aks ettiradi. Bu qadriyatlar yoshlarni shakllantirishda katta rol o'ynaydi, masalan, hurmat, mehr-oqibat, mehnatsevarlik, yaxshilikka intilish kabi.

2. Ijtimoiy kuzatuv va ta'sir: Mahalla, insonlarni bir-birini kuzatib, tarbiyalashda ijtimoiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, kattalar yoshlarni xulq-atvor va o'zaro munosabatlarda to'g'ri yo'lga solishda ko'maklashadi.

3. Yoshlarni ijtimoiylashuvi: Mahalla yoshlarning ijtimoiy hayotga kirishishida muhim rol o'ynaydi. Bu yerda ular o'zlarini boshqalar bilan muomala qilishda, to'g'ri qarorlar qabul qilishda, xatolaridan saboq olishda o'rganadilar.

4. Jamiyatga xizmat qilish: Mahallaning tarbiyaviy jihati, unga oid ijtimoiy me'yorlar va odatlarni o'zlashtirish orqali yoshlar jamiyatga foydali fuqarolar bo'lib yetishadi.

5. O'zaro yordam va qo'llab-quvvatlash: Mahallada o'zaro yordam, qo'llab-quvvatlash, va qiyin vaziyatlarda bir-biriga yordam berish qadriyatlari yoshlarni bir-biriga g'amxo'rlik qilishga o'rgatadi.

Shu tarzda, mahalla jamiyatning bir qismi sifatida insonlarning ijtimoiy tarbiyasini shakllantirishda, ularning o'ziga bo'lgan ishonchi, o'zaro hurmat va jamiyatga foyda keltiradigan mehnatga tayyorligini ta'minlashda juda katta o'rin tutadi.

Mahalla tushunchasi G'arb va Sharq mamlakatlarida turlicha mazmun kasb etadi. Har ikkala mintaqada mahallaning jamiyat hayotidagi o'rni va ahamiyati mavjud, biroq uning shakli, vazifalari va roli o'ziga xos xususiyatlarga ega. Masalan: Sharq mamlakatlarida mahalla qadimdan jamiyatning ijtimoiy va ma'naviy hayotida markaziy o'rin egallab kelgan. Bu hududlarda mahalla nafaqat ma'muriy birlik, balki insonlar o'rtasidagi ijtimoiy aloqalar va mehr-oqibatning timsolidir.

Madaniy va diniy vazifalarda esa odatda, diniy va ma'naviy qadriyatlar o'chog'i bo'lib xizmat qiladi. Masjidlarda, madrasalarda va boshqa diniy maskanlarda mahalla markazi sifatida faoliyat yuritadi. Bundan tashqari birdamlik va yordam masalasida Sharqdagi mahallalarda qo'shniçilik munosabatlari juda mustahkam. To'y-marosimlar, janozalar yoki xayriya tadbirlari kabi holatlarda butun mahalla ahlining birgalikda qatnashishi odat tusiga kirgan. Sharq mahallalari yosh avlodni tarbiyalashda muhim o'rin tutadi. Katta yoshdagilar yoshlarga nafaqat hayotiy tajribalarni o'rgatadi, balki ularni ma'naviyat va ahloqiy me'yorlarga amal qilishga ham undaydi.

G'arb mamlakatlarida mahalla-g'arbda mahalla tushunchasi, odatda, kichik jamoalar (community) yoki qo'shniçilik (neighborhood) shaklida ko'rinadi. Bu hududlarda mahalla ko'proq ma'muriy va jismoniy birlik sifatida qaraladi. G'arb mamlakatlarida mahalla aloqalari ko'proq shaxsiy chegaralarga asoslangan. Qo'shnilar bir-birini bilishi mumkin, biroq Sharqdagidek yaqin aloqalar odatda kuzatilmaydi. G'arbda mahallalar ko'pincha turli xizmatlar (sport markazlari, kutubxonalar, ijtimoiy klublar) orqali birlashadi. Bu xizmatlar odamlarga turli sohalarda rivojlanish imkonini beradi.

G'arb mamlakatlarida mahalla aholisi ko'pincha ko'ngillilik asosida jamoatchilik ishlariga jalb qilinadi. Masalan, aksiyalar, xayriya tadbirlari va mahalliy kengashlarda qatnashish.

Qiyosiy tahlil qiladigan bo'lsak, Sharq mamlakatlarida mahalla ko'proq ijtimoiy birdamlikka asoslangan bo'lsa, G'arb mamlakatlarida individuallik va mustaqillik tamoyillari ustuvor.

Sharqda mahalla yosh avlodni axloqiy va diniy jihatdan tarbiyalashda katta ahamiyat kasb etsa, G'arbda esa mahallalar yoshlarga imkoniyatlar yaratib beruvchi infratuzilmani rivojlantirish bilan shug'ullanadi. G'arb mahallalari ko'proq tashkilotchilik va xizmat ko'rsatishga yo'naltirilgan bo'lsa, Sharq mahallalari insonlar o'rtasidagi an'anaviy rishtalarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Bundan xulosa chiqarishimiz mumkinki, G'arb va Sharq mamlakatlarida mahallaning o'rni ijtimoiy tuzum, madaniyat va qadriyatlarga bog'liq ravishda farq qiladi. Sharqda mahalla – mehr-oqibat va ma'naviyat maskani sifatida namoyon bo'lsa, G'arbda u rivojlangan infratuzilma va shaxsiy tashabbuslarning markazi hisoblanadi. Har ikki modelning o'ziga xos kuchli tomonlari mavjud va ular jamiyat rivojiga moslashgan holda xizmat qiladi.

Mahalla ijtimoiy tarbiyada muhim ahamiyatga ega bo'lib, unda yoshlarning ma'naviy, axloqiy, madaniy va jismoniy tarbiyasi shakllanadi. Ularning ijtimoiy faolligi, jamoada o'z o'rnini topishi, ma'naviy qadriyatlarni anglab yetishi ko'p jihatdan mahalla muhitiga bog'liq. Shu bois, mahalla tarbiyani rivojlantirishda faol qatnashuvchi asosiy ijtimoiy institut hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdullayeva B.C. “Maktabgacha ta'lim menejmenti”
2. S.S.Bobonazarova “ Metodika fanlarini o'qitish texnologiyalari va loyihalashtirish”
3. R.T.Akbarov “Maktabgacha ta'lim pedagogikasi”
4. Tokoyev M.S. (2018). Ijtimoiy tarbiyaning pedagogik asoslari. Toshkent: “Ilm Ziyo” nashriyoti.
5. Mo'minova, G. (2023). Maktabgacha talim tashkilotlari tarbiyachilarining umummadaniy kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalari. Science and innovation in the education system, 2(2), 122-126.
6. Gulhayo, M. (2023). Technologies for development of general competences of preschool teachers. Science and Innovation, 2(4), 632-634.
7. Iminova D. (2024). Innovativ loyihalar vositasida boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish motivatsiyasini rivojlantirishning mazmuni. Экономика и социум, (5-2 (120)), 266-274.
8. Iminova. D. N. (2021). Maktabgacha ta'lim tashkiloti va maktab o'rtasidagi hamkorlikning ahamiyati. Science and Education, 2(1), 301-303.